

MAJETKOVÁ PODSTATA A ZISK V CHÁPANÍ LUCA PACIOLIHO¹

Business property of company and profit in the understanding of Luca Pacioly

Renáta Pakšiová

Podnik a jeho majetková podstata, ako aj investované zdroje do podniku, sú predmetom skúmania nielen manažmentu a účtovníctva, ale aj iných ekonomických vedných disciplín od prvopočiatkov, napriek tomu, že pojmový aparát nie je všade jednotný a existujú rozdiely v chápaní jednotlivých pojmov, resp. pre rovnakú obsahovú náplň sa používajú rôzne pojmy. V súčasnosti je veľmi dôležité tieto rozdiely eliminovať a chápať majetkovú podstatu v širšom kontexte. Tento príspevok sa orientuje na východisko ponímania majetkovej podstaty v prvopočiatkoch účtovníctva ako praktickej matematickej disciplíny, ktorú v 15. storočí opísal Luca Pacioli.

Za prvú tlačenú komplexnú rozpravu o účtovníctve a prvú vytlačenú učebnicu moderného podvojného účtovníctva sa považuje samostatná stať v knihe (učebnici) *Summa de Arithmetica, Geometria, Proportioni et Proportionalita* (Zhrnutie aritmetiky, geometrie, pomerov a úmer) benátskeho mnícha a profesora matematiky na univerzite v Perugii Luca Pacioliho s názvom *Tractatus XI. Particularis de Computis et Scripturis* (Osobitná rozprava o účtoch a zápisoch), ktorá je súčasťou IX. časti knihy (distinctiones) *Použitie matematiky v obchodnom živote*. Vydaná bola v novembri 1494 v Benátkach a Pacioli v nej opísal benátsky spôsob vedenia účtovníctva metódou podvojných účtovných zápisov. Sú v nej charakterizované základné pojmy ako účet, označenie strán účtu má dať a dať, účtovné knihy, inventár, denník, hlavná kniha, účtovanie účtovných prípadov, storno, bilancia atď. Kniha potvrdzuje, že účtovníctvo v stredoveku predstavovalo súčasť matematiky.

Táto rozprava obsahovala vedomostný základ pre praktické účtovné zručnosti obchodníkov a ich účtovníkov. Tieto pravidlá sa v takmer nezmenenej podobe uplatňovali až do 18. storočia a množstvo spoločných prvkov (metód a zásad) možno identifikovať aj v súčasnom účtovníctve. Pacioli zdôrazňoval význam vyjadrovania položiek v peňažných jednotkách. Pri určovaní ceny majetkových súčastí vstupujúcich do účtovníctva (ako aj účtovných prípadov zapisovaných do účtovných kníh) používal cenu prítomnosti, ktorú reprezentovali: všeobecná cena, hodnota podľa všeobecného odhadu, bežná cena. Zastával názor, že iba cena prítomnosti správne stanoví hodnotu majetku a „lepšie je byť bohatší ako chudobnejší“. V tomto kontexte uviedol: „V prvých položkách majetkových súčiastok presne rozlišuj bodkami každý prípad, ako si urobil v inventári, a sám pridávaj všeobecnú cenu. A uveď ju skôr tučnejšiu ako chudú, t. j., ak sa ti zdá, že stoja 20, povieš 24 etc., aby sa ti lepšie vodilo pri zisku. A tak krok za krokom zapíšeš všetky ostatné veci a ich váhu, počet, hodnoty etc.“² Tento spôsob stanovenia ceny zodpovedá významu, ktorý v tom období pripisovali zisku. Neuplatňovala sa zásada opatrnosti, ako ju poznáme v súčasnosti. Majetok sa snažili vyjadriť v sume vyššej, aby vykázali vyšší zisk, vzhľadom na prvotný cieľ podnikania – dosahovanie zisku.

¹ Príspevok bol spracovaný ako jeden z výstupov riešenia projektu grantovej agentúry Vedecká grantová agentúra MŠ SR a Slovenskej akadémie vied (VEGA) č. 1/0069/13 (2013-2015) „Konceptia verného a pravdivého zobrazenia skutočností v kontexte platnej legislatívy účtovníctva z pohľadu audítorskej profesie.“

² PACIOLI, L. 2004. *Tractatus XI. Particularis de computis et scripturis*. Oddiel XI. Osobitná rozprava o účtoch a zápisoch. Bratislava : Iura Edition, 2004, s. 29.

Rozlišovanie majetku a kapitálu vyjadruje takto: „A na to, aby si vedel menovaný inventár previesť do hlavnej knihy a denníka, potrebuješ mať na mysli dva nové výrazy: jeden je pokladnica (cassa), druhý je kapitál (caudale). Slovom pokladnica sa rozumie tvoja vlastná pokladnica, čiže tvoj mešec. Slovom kapitál sa rozumie všetok objem a podstata tvojho terajšieho imania. Tento kapitál musí byť na začiatku všetkých obchodných hlavných kníh a denníkov ako veriteľ, spomínaná pokladnica zakaždým ako dlžníčka. Nikdy v žiadnom obchodnom podniku nemôže byť pokladnica veriteľkou, vždy iba dlžníčkou, pretože tá sa vyrovná (príjem a výdavky sa navzájom rušia). Ak by v bilancii hlavnej knihy vyšla ako veriteľka, znamenalo by to chybu v hlavnej knihe.“³ Ako vidno, spoločníci boli svojím vloženým kapitálom považovaní za veriteľov obchodných spoločností, čomu zodpovedá ekonomické chápanie vlastníkov a aj spôsob účtovania prírastkov na účtoch vlastného imania na strane dal, resp. veriteľskej strane účtov, ktorý je zachovaný až do súčasnosti.

Kupecké účtovníctvo v Benátkach predstavovalo sústavu záznamov individuálnych aktivít, ktoré so sebou niesli separátne riziko, preto sa v praxi počítal zisk (strata) z každej aktivity samostatne, a to až po jej úplnom ukončení. Pacioli o vyčísl'ovaní zisku (straty) a jeho účtovaní píše: „Po všetkých iných položkách nasleduje účet zvaný Zisk a Strata, alebo ak chceš Úžitok a Škoda, alebo Prebytok a Schodok, podľa toho, ako ho v tej-ktorej krajine nazývajú. V tomto účte sa musia všetky ostatné účty tvojej hlavnej knihy zostatkom vyrovnáť, hovorí sa: účet musí byť v rovnováhe (v bilancii). A túto položku netreba zapisovať do denníka, stačí, ak je iba v hlavnej knihe, pretože tam má svoj pôvod vo veciach, ktoré vykazujú prebytky alebo úbytky na stranách Má dať alebo Dal. Zapišeš: Zisk a Strata Má dať alebo Zisk a Strata Dal, t. j. ak máš na niektorom tovare stratu a na jeho účte v tvojej hlavnej knihe zostáva viac na Má dať ako Dal, pomôžeš jeho strane Dal tým, že ju vyrovnáš so stranou Má dať a vyrovnáš ju o toľko, koľko chýba, zápisom na strane Dal účtu Zisk a Strata, ktorý sem kladiem na vyrovnanie tohto účtu vykazujúceho stratu etc., a poznačíš listy účtu Zisk a Strata pri prevođe položky. A na účte Zisk a Strata prejdeš na stranu Má dať a zapišeš: Účet zisku a straty Má dať dňa toho a toho atď. na účet toho a toho tovaru, za stratu vo výške toľko a toľko etc., ktorá sa vyказuje na jeho účte (tovaru) na strane Dal ako saldo (vyrovnáva sa) na liste etc. A keby bolo na účte menovaného tovaru viac na strane Dal ako na strane Má dať, vtedy zapišeš opačne.“⁴ Význam úplnosti a správnosti, ako aj bilančnej rovnováhy, v nadväznosti na zistený výsledok komentuje takto: „A tak budeš pokračovať cez všetky účty tovaru až do konca, či už je vykázaný dobrý alebo zlý výsledok, aby tvoja hlavná kniha zakaždým mohla hodnotiť ako zhodujúca sa čo do položiek, pretože koľko ich nájdeš na strane Má dať, toľko ich musí byť na strane Dal. Tak to musí byť, aby to bolo správne, musí to byť v rovnováhe, ako sa povie, v bilancii. A tak zistíš, či si zarobil alebo prerobil a koľko. Tento účet (zisku a straty) musíš potom ešte vyrovnáť účtom kapitálu, ktorý je v hlavných knihách posledný a tým je ústím (schránkou, receptaculo) pre všetky ostatné účty.“⁵

Celkový zisk (strata) tu predstavoval stav na účte Zisk a Strata ako súčet čiastkových výsledkov, keďže sa účtovné knihy neuzatvárali pravidelne za pevne stanovené obdobie, ale až po dopísaní jednotlivých kníh (aj keď Pacioli uvádza, že v niektorých oblastiach Talianska sa účtovné knihy uzatvárali každoročne), ani celkový zisk / strata sa nevyčísl'ovali pravidelne, a preto nepredstavovali porovnateľné údaje ani z časového, ani z vecného hľadiska, ale slúžili kupcovi na vyhodnotenie úspešnosti dosahovaného cieľa, ktorým bolo dosiahnutie zisku

³ PACIOLI, L. 2004. Tractatus XI. Particularis de computis et scripturis. Oddiel XI. Osobitná rozprava o účtoch a zápisoch. Bratislava : Iura Edition, 2004, s. 28.

⁴ PACIOLI, L. 2004. Tractatus XI. Particularis de computis et scripturis. Oddiel XI. Osobitná rozprava o účtoch a zápisoch. Bratislava : Iura Edition, 2004, s. 55.

⁵ PACIOLI, L. 2004. Tractatus XI. Particularis de computis et scripturis. Oddiel XI. Osobitná rozprava o účtoch a zápisoch. Bratislava : Iura Edition, 2004, s. 56.

z jednotlivých obchodných transakcií. Pri príležitosti uzatvárania hlavnej knihy sa zostavovala „záverečná súvaha“, ktorá však mala len čisto formálny charakter – sprostredkovať prepojenie účtovných zápisov zo starej účtovnej knihy do novej a kontrolu formálnej správnosti, čo v súčasnosti zabezpečuje predvaha (resp. konečný a začiatkový účet súvahový); v tom možno rozpoznať prvopočiatky rešpektovania zásady bilančnej kontinuity.

V súčasnosti sa preferuje prístup k majetkovej podstate v členení podľa potrieb používateľov informácií z účtovnej závierky, teda predovšetkým dvoch základných skupín používateľov - manažmentu a investorov. Tomu zodpovedá aj jej chápanie z pohľadu finančného účtovníctva, ktoré majetkovú podstatu dáva do priamej väzby s kapitálom (vlastným kapitálom). Vychádza sa pritom z bilančnej rovnováhy, kde nárok vlastníkov (investorov) na majetok spoločnosti je daný ich podielom na vlastnom imaní spoločnosti, ktorý vychádza z podielu na základnom imaní spoločnosti ako zložke vlastného imania tvorenej z externého prostredia vkladmi vlastníkov. Preto tú časť majetku, ktorá zodpovedá rozdielu majetku a záväzkov (teda vlastnému imaniu), väčšina autorov v súčasnosti považuje za majetkovú podstatu, teda z pohľadu zdrojov za vlastné imanie – kapitál (vlastné zdroje). V tomto chápaní kapitálu sa môžeme stotožniť s Luca Paciolim. Jeho spôsob oceňovania je naviazaný na finančné chápanie majetkovej podstaty, kde nie je eliminovaný nerealizovaný zisk, ktorý vyplýva z použitia ocenenia majetku vo vyšších denných (bežných) cenách. Zachovanie kapitálu vo finančnom vyjadrení je zabezpečené, ak vlastné imanie (čisté aktíva) v peňažnom vyjadrení na konci účtovného obdobia je rovnaké, ako bolo na začiatku obdobia, teda ak bude platiť: vlastné imanie na začiatku účtovného obdobia (vlastné imanie na konci predchádzajúceho účtovného obdobia) = vlastné imanie na konci účtovného obdobia, až jeho prebytok predstavuje zisk. V tom možno vidieť riziká tohoto prístupu, ktoré sa odzrkadľujú aj v súčasnom účtovníctve pri preceňovaní majetku na reálnu hodnotu. Pri vyhodnocovaní vývoja kapitálu by sa malo postupovať v súlade s vysokou mierou opatrnosti, a to najmä z pohľadu vyčíslenia rozdeliteľného zisku. Dôslednejším uplatnením zásady opatrnosti v oceňovaní v účtovníctve a účtovnej závierke možno problému vyčíslenia fiktívnej výšky kapitálu predísť.

Abstrakt

Luca Pacioli vo svojom diele „*Summa de Arithmetica, Geometria, Proportioni et Proportionalita*“ prezentuje finančné chápanie majetkovej podstaty - kapitálu. Zachovanie kapitálu vo finančnom vyjadrení je zabezpečené, ak vlastné imanie (čisté aktíva) v peňažnom vyjadrení na konci účtovného obdobia je rovnaké, ako bolo na začiatku obdobia, teda ak bude platiť: vlastné imanie na začiatku účtovného obdobia (vlastné imanie na konci predchádzajúceho účtovného obdobia) = vlastné imanie na konci účtovného obdobia, až jeho prebytok predstavuje zisk. Pri vyhodnocovaní jeho vývoja by sa malo postupovať v súlade s vysokou mierou opatrnosti, a to najmä z pohľadu vyčíslenia rozdeliteľného zisku.

Kľúčové slová: Luca Pacioli, zachovanie kapitálu, finančné chápanie majetkovej podstaty, zisk.

Summary

Luca Pacioli in his book „*Summa de Arithmetica, Geometria, Proportioni et Proportionalita*“ presents financial (monetary) understanding of business property of company – capital. Capital preservation in financial terms is ensured if equity (net assets) in monetary terms at the end of an accounting period is the same as at the beginning of this period, i.e. if the following

applies: equity at the beginning of an accounting period (equity at the end of a previous accounting period) = equity at the end of an accounting period, when surplus is gain. An assessment of its development should be performed very carefully, mainly from the perspective of quantification of distributable gain.

Key words: Luca Pacioli, capital maintenance, financial (monetary) understanding of business property of company, profit.

JEL klasifikácia: M41

Použitá literatúra

- [1] JANHUBA, M. 2007. Účetní informace pro uchování podnikové podstaty. In Teória, prax a vzdelávanie v účtovníctve a audítorstve vo svetle medzinárodných noriem. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Bratislava : EKONÓM, 2007. ISBN 978-80-225-2341-7, s. 62 – 65.
- [2] JANHUBA, M. 2007. Základy teorie účetnictví. 2. uprav. vyd. Praha : Vysoká škola ekonomická v Praze. Nakladatelství Oeconomica, 2007. s. 195. ISBN 978–80-245-1268-6
- [3] PACIOLI, L.: Tractatus XI. Particularis de computis et scripturis. Oddiel XI. Osobitná rozprava o účtoch a zápisoch. Bratislava : Iura Edition, 2004. 79 s. ISBN 80-89047-88-2.
- [4] PAKŠIOVÁ, R.: Majetková podstata podniku. Bratislava: Ekonóm, 2014. 142 s. ISBN 978-80-225-3962-3

Kontakt

Renáta Pakšiová, doc. Ing., Mgr., PhD., Katedra účtovníctva a audítorstva, FHI EU v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b, 852 35 Bratislava, tel.: +421 2 67 295 777, renata.paksiova@euba.sk